

SEVERI MINERVII

DE REBUS GESTIS

ATQUE

ANTIQUIS MONUMENTIS SPOLETI

Liber Secundus

CAPUT. I. - *De Marmoribus quae in duodecim Spoletii Regionibus et in diversis ipsius Pagis et Oppidis literata inveniuntur, nec non de Aquaeductibus inter arces et de Clitumno* ⁽¹⁾.

In Regione Philitteria haec sunt:

In vestibulo Victorii Zacchaei

HOR. SABINVS.

HOR. SABINO P. [C.I.L. 4917]

In pariete domus Francisci Unrii et in diversis aliis locis cerni potest..... ⁽²⁾ cujus fuerit insigne nos praeterit. Nonnulli tamen Spoletinae Civitati, vel ipsius auctoritatibus tribuunt. Caput Bibulum fertilitatem, et rosam ornamentum significare dicimus. Rosa enim pro pudicitia capitur quae ob servatam romanarum foeminarum [pag.74] pudicitiam Ursinis a Romana Repub. donata fuit, quando adversus Longobardos Romani obsidentes, Ursini pugnaverunt et Urbem tutati sunt.

Ibidem fragmentum

GINIVS [C.I.L. 4792]

ARMILLA

VIR. C.

In Regione Palatii

In vetustis urbis moenibus in via felici fragmentum

EI. POPVLVS. SIGNA. VOVIT. QVOM [C.I.L. 622 F]

ANNIBAL. SENATVS. SENTENTIA

.....TORIBVSQ. L. CAROVLIO. RECTE. STETISSE

In eadem via felici

C. TVRPIDIO. P. F. HOR. V. TETRICO ET. SIBI [C.I.L. 4929]

LVCIA. P. F. POLLA

VXOR. FECIT

In eadem via felici haec alia

C. ERVCIVS. C. F. T. TITIVS [C.I.L. 4800]
L. F. FLACCVS. IIII. VIR. I. D.
ARAS. XI S. C. FAC. CVR.

In foro, ad Ianienas veteres.

MAMMEDIAE [C.I.L. 4883]
VICTORINAE
L. CORDIVS. PROCLVS
CONIVGI KARIS
TRIVM. LIBER.
Q. VIX. AN. XXI.
B. M. F.

In Phano D. Mariae ad candelas

HERENNIAE. c. L. [C.I.L. 4813]
PEREGRINAE
C. VABER
SHAENACI. AVTOR
TVTOR
BENEMERENTI. FECIT.

[pag.75]

Ibidem

LAPPIA. PRIMITIVA [C.I.L. 4876]
MATER. LAPPIAE
CRISIDI. FILIAE
DVLCISSIMAE. QVAE
VIX. ANNIS. XX. M. II.
D. XIII. BENEMERENTI.

In Ecclesia Divi Marci fragmentum

∩ . CC I. CC. ∩∩∩∩ L. X. QVO [C.I.L. 4828]
IIIIII F. M. VI. VIR. AVG. ET....

In regione Domus

In templo D. Mariae Dei Genitricis (3)

L. MATRINIVS. L. L. DIOCHARES [C.I.L. 4888]
SIBEI. ET. MATRINIAE L. L. APHELEAE
LIBERTAE. SUAE.

Ibidem

SOOLEI MARCIVS. Q. F. F. [C.I.L. 4773]

Ibidem

C. NAVILLIO. C. F. PONTIFICI. III. [C.I.L. 4796]

Ibidem

M. CAESIVS. M.... [C.I.L. 4857]
ROMIVS. TO....
ET. LYDE. L
IN. FR. P. XIII.

Ibidem

M. LVCIVS M. F. [C.I.L. 4807]
C. VEOENVVS. C. F.
ISE.

[pag.76]

Ibidem

Angeli Politiani

*Conditus hic ego sum picturae fama Philippus
Nulli ignotae meae gratia mira manus
Artificis potui digitis animare colores
Sperataque animos fallere voce diu
Ipsa meis Stupuit natura expressa figuris
Meque suis fassa est artibus esse parem.
Marmoreo tumulo Medices Laurentius hic me
Condidit, ante humili pulvere tectus eram.*

In loco ibidem ad campanas eminenti genitalia depicta sunt.

Sesostris rex Ægypti tropheum cum virili membro erexit propter pugnam cum hostibus viriliter pugnantibus. Quando vero cum hostibus frigido animo certantibus pugnatum fuisset, muliebri genitale pro tropheo posuit. Hinc tropheum hunc fuisse lapidem existimamus. Sed quia membra haec cum pedibus, et caudis galli apparent, coniecimus Gallorum sive aliorum Gallis victoriam per ea significare. Multi amen volunt haec fecunditatem ostendere. Apud Ægyptios tamen pudendae hae partes, Isis praeeptum, in urbium templis colebantur, ut Diodorus lib. V. scriptum reliquit.

Apud domos Nobilium a Domo, fragmentum

SVILLA. P. F. [C.I.L. 4925]

In regione divi Joannis

Templum Jovis fuit, ubi hodie est divi Donati, apud forum (4)

Ibidem Fragmentum

TI. CA. PON. [C.I.L. 4953, 4955 add.]

[pag.77]

In regione divi Pontiani est porta vetusta in cuius fundamentis hoc epigramma in lamina aenea inventum est nostra aetate.

IANO. PORTVNO. ATQ. MARTI. S. [C.I.L. 624 F]
C. VIBONIVS. A. APRVNIVS
L. ANNAEIVS. FAC. DEDERONT. PROBAVERONTQ.

In hac regione fuit vetus amphitheatrum quod Gothorum tempore arx fuit; quod testatur Procopius (lib. III. de Bello Gothorum), et hodie est Monasterium Monialum Palatii, tertii ordinis S. Francisci.

In regione Tirallesca in E. Divi Gregorii

D. M. [C.I.L. 4955]
SACRVM

Ibidem

M. SEPTIMIO. M. FIL. HOR. SEPTIMIANO. EQVO. [C.I.L. 4813]
PUBLI. DONATO. IIIIVIR. I. D. PRAEF. FABR.
ROMAE. DEC. IIII. SCAMILLAR. OPERAE, VETERES.
A. SCAENA. PATRONO. OB. MERITA, EIVS. L. DDD. (5)

In regione S. Benedicti anno Dñi MCCCXLIX multa aedificia terraemotu corruerunt. Apparent vestigia alterius Amphitheatri in hortis Placidi ab Ancajano.

In antiquis urbis moenibus sub hortis Vincentii Cidonii, apud plateam Ubbiti:

P. MARCIVS. P. F. HISTER. C. MAENIVS. C. F. RVFVS. [C.I.L. 4809]
IIIIVIR. I. D. S. C. FAC. CVR. PROBAVERVNTQ. (6).

[pag.78]

Juxta Ecclesiam Sanctae Agathae aquaeductus plumbeus cum hac inscriptione inventus est, qui apud nos servatur.

POP. SPOL. POTITVS. SER. FECIT. [C.I.L. 4844]

Cippus in vestibulo nostro

IN FRONT. P. XIIX [C.I.L. 4958]
IN. AGRV. P XIIX

Ibidem

L. AVSIDIO. PR. [C.I.L. 4786]
MIL. COH. XI.
QVI. VIX.
ANNIS. XX M. X.
DIEBVS. VII.
L. AVSIDIVS. COMPARATUS.
PATER.
B. M.

Ibidem

SOSIDIO. AL [C.I.L. 4814]
PHILINO. PATRONO
LICIOS. FECIT.
LUPOS. VICTORIAE
TESTAMENTO
ET. RATVM. EST

Ibidem

Q. VOLTEIO. Q. F. [C.I.L. 4788]
HOR. DEXTRO
.... PATRI
F. MILL. LEGION. V
MACEDONIC
PER ITVNI
AGRORVM. IIII. VIR
LIPR. A.....

In eadem Regione S. Benedicti

Quamvis laeva tuos properans mors ruperit annos [C.I.L. 4976]
Nec rata sunt vitae tempora longa tuae
Sunt tibi pro rapido tamen haec solatia laeto
Quod clara, generis nobilitate vales
Floret celsa domus, soboles, clarique nepotes
Non est in casu mors metuenda tibi
Nec te sollicitat saevissima cura minorum
Et servat castos Uxor amata thoros.
. propter Joannes gaudia vitae
. jam caritura die.

[pag.79]

In regione Salamonis in hortis Sanctissimi Salvatoris.

P. FVLIO. P. F. [C.I.L. 4802]
IIII VIR
EX. TESTAMENTO
L. FVLI. P. F.

Non multum ab hoc lapide distans est porta, quae vulgo dicitur Porta Fuia. Nos Fuliam dictam fuisse, ut superius epigramma annuit, existimamus.

In regione Gryphonia est turris cum conspicuis aedibus quam Ursinorum fuisse una cum fonte Spoletini asserunt.

In regione Frasantia, quam a nobili Santiorum familia quae in ea regione habitat nominata fuisse existimamus, est aedes divi Isaac, ubi fuerat antiquitus templum Solis juxta Forum.

In regione S. Andreae, est aedes S. Andreae, ubi Romanorum tempore fuit templum idolatriae, sed cui sacrum ignotum est.

In regione Petrenia in domo Angeli Gentiletti fragmentum, ubi et vestigia thermarum.

.....RIAM. FORNICES NIVS. C. [C.I.L. 4929]

In D. Mariae apud villam Baiani

VALERIAE T. F. TERTIAE [C.I.L. 4933]

In D. Mariae de Regiano

C. TERENSIO C. F. [C.I.L. 4927]

ACASTO

IN. FR. P. XV.

IN. AGR. P. XV.

In aede S. Angeli apud Pissinianum

C. FVRTANIVS. C. F. [C.I.L. 4869]

HOR.

SIBI. ET. SVIS

[pag.80]

Ibidem Fragmentum

DIS

MANIBVS. V. [C.I.L. 4956]

In D. Mariae Brunae

I. O. M.

C. FVLLONIVS. SERVANDVS. D. D. [C.I.L. 4769]

In Divi Petri in Cellis

P. PVLEIONIO. T. F. [C.I.L. 4911]

APRODISIVS. LIB. DAT.

IX

Metis apud Lepidum in Ara; extat in tomo Epitaphior. Bailardi Grut.

AEGIO. IRLANDO. ET [C.I.L. 5006]

EGIAE. IANVARIAE. MATRI.

In Ecclesia S. Ursi extra Spolet.

OCTAVIA. Q. HIL. A. SIBI [C.I.L. 4889]

ET

In Divi Jacobi

OSSA. AVRELIAE. TERTVLIAE [C.I.L. 4853]

In aede S. Severi in Monte Martano

PRINCIPIVM. TEMPORIS. GOTIS. CCC. S. M.

In aedicula S. Salvatoris apud fontem Clitumni in finibus Campelli (7).

In frontispitio versus occidentem

SANCTVS. DEVS. ANGELORVM. QVI. FECIT. RESVRRECTIONEM [C.I.L. 4964]

In latere versus austrum

SANCTVS. DEVS. APOSTOLORVM. QVI. FECIT REMISSIONEM [C.I.L. 4964]

In latere versus septentrionem

SANCTVS. DEVS. PROPHETARVM. QVI. FECIT. REDEMPTIONEM [C.I.L. 4964]

In Divi Emiliani apud Trevium

T. VARRVTIO. T. F. QVIR. SABINO. IIIIVIR. AED [C.I.L. 5006]
POTEST. QVAEST. AERARI. SPOLETI. ITEM. VIII. VIR.
IIVIR. POT. NVRSIAE. VIBVSIA. L. F. IONICE
VIRO. SVO. CARISSIMO. FECIT. CVI. VIRO. CONIVX
ET. VIX. CVM. EO. ANNIS XLII.

[pag.81]

Romae in domo Capranicorum nunc ad SS. Apostolos

ASTERII [C.I.L. 6218]
L. TVRCIO. APRONIANO. V. C.
FILIO. L. TVRCI. APRONIANI V. C.
PRAEFECTI. VRBIS. NEPOTI. L. TVRCI. SECVNDI. C. V. CONSVLIS
QVAESTORI. PRAETORI. QVINDECIMVIRO
SACRIS. FACIVNDIS. CORRECTORI
TVSCIAE ET. VMBRIAE
OMNI. VIRTUTE. PRESTANTI
STATVAM EX. AERE. ORDO SPOLETINORVM
OB. MEMORIAM. PERPETVI. NOMINIS
CONLOCAVIT
CVRANTIBVS. FL. SPE. V. P. ET CONDONIO
TAVRO. IVN.
POST. AMANTI. ET. ALBINI. CONS. (8)
Extat in Ortogr. Aldi, Verbo Tuscia.

In basi altaris Ecc. Castris Ritaldorum

C. SEIVS. C. L. HANNIVS [C.I.L. 4919]
SIBI ET
SILAE. C. L. LEPIDI MATRI.
C. SEIO C. L. AGLAO. PATRI
C. SEIO. C. L. COLPO.
VOESILO. C. L. CELADO.

Prope Canonicam D. Petri extra Spoletium

C. NONIVS. C. L. ERO. [C.I.L. 4896]
NONIA. C. L. GALLA.
NONIA. C. ET. C. L. PRIMA.
C. OCTAVIVS. C. L. CILO.
C. NONIVS. C. L. ETTIVS
NONIA. C. L. FAVSTA
IN. FR. P. XIIIX. IN. AGR. P. X.

Ibidem

CALISTO. M. FIL. [C.I.L. 4858]
SANCT. IX. ANN.
XI. M. XI. D. XIII
HOR. FONTANVS
ET. CALISTE.

Ibidem ad Scalas

C. VOLVMNIVS [C.I.L. 4939]
VOLVMNIAE. C. F.
LIBERTVS. ISIDORUS
SIBI ET. SVEIS. L.
V.

[pag.82]

Ibidem

IMP. CAES. C. VIBIO. AFFINIO. [C.I.L. 4780]
GALLO. VELDVMNIANO. VOLVSIANO
PIO. FEL. AVG. PONT. MAX.

Ibidem fragmentum

GVRIVIR. EQVITVM [C.I.L. 4790]
VS. F. TRIB. MILITVM.
HOC. P. D.

In Divi Pontiani

DIS. MAN. [C.I.L. 4875]
LABERIAE. DAPHNIDIS
D. LABERIVS. VITVLVS
ET. LABERIA. THALLVSA
PARENTES. FECERVNT. ET. SIBI.

In Divi Ursi

OCTAVIAE. Q. HIL. A. [C.I.L. 4899]
SIBI. ET. ACANTO.

In Villa Bajani

C. OBELLIO [C.I.L. 4810]
C. LIB. AEQUALI
COM. (9)
VI. VIR.
AVG.

In Colle Busani Fragmentum

OFFELLIAE. POLLA. C. [C.I.L. 4900]

Beroiti

In S. Angeli de Nace Fragm.

C. LATIELI [C.I.L. 4878]
.....O

In aede D. Petri de Monte Martano

DIS. MANIB. [C.I.L. 4760]
MASSELLIAE. C. F. IVSTAE. VIX.
ANNIS XXII. M. VIII. MANSVETO
PATRI. V. A. XXIV. PVBLIAE. VICARIAE MATRI
ILIADI. LIB. IS. D. CONIV.
APRILI. FILIO. V. A. XII.
C. MASSELLIVS. VENVSTVS
MERENTIBVS. SVIS. FECIT.
VIVET. ANNIS. LXXX. ET. POSTERISQVE. MEORVM.

[pag. 83]

In aede D. Floriani apud villam S. Crucis

*Rapta jacet natis quos mater ad ubera liquit [C.I.L. 4969]
Atque vero pariter, quem cito destituit.
Triste ministerium gemini solvere parentes
Funere de tanto, quos coquit ipse dolor.
Deposito subter diem quintum Kal. Juliarum
Consule Constantio V. C. quae vixit ann. XXVI,
et mens III. exinde cum Marito A. X. M. VI.*

Ibidem

VLISTRATIVS. GERMANICVS. RELICTO [C.I.L. 4872]
PARENTE. QVIB. VT. MERITIS. PIETATE
REPLETIS. CVM. LACRYMIS. POSVIT
AETERNALE. DVOBVS. L. HERENNENO
L. F. MAXIMO. QVI. VIX. ANNOS. XX.
ET. L. HERENNENO. L. F. SERANDO.

In S. Nicolai ad Palatia fragmen.

ANNALAE C. L. . . . [C.I.L. 4849]

.....

Epitaphium Blaschi alias Brugnonis
Belvisii Ducis Spoletii, sepulti
in divi Francisci Assisi ⁽¹⁰⁾.

*Magnanimus Miles prudens, pius, egregiusque
Cultor justitiae, rigidi servator honesti
Blaschus Fernandi pacis compertor amatae
Yspanus natu, morum venustate praeclarus
Anconitanae Marchiae Marchio tempore multo
Rector Bononiae, Dux Spoletanus habetur
inclitus iste Senator belli maximus auctor
Proditus hic burgo Luci, mactatus ibidem
Et genitus Gracias acerba morte peremptus
Hicque jacent ambo genitor genitusque dilecti.
Quos Deus elysiis imponat sedibus almis.
MCCCLXVII.*

[pag.84]

In agro Spoletino ad Macerinum Oppidum

T. CLVTVRIO. CAI. F. [C.I.L. 4571]
T. CLVTVRIO. T. F. CLEMENTI
MILITI. CHOR. VIII. PRAE.
V. A. XXII.
RVBR. T. F. SECVNDA. MATER.

In aede S. Pontiani Fragmentum.

.....

TRIB. MIL. LEG. XV. APOLLINARIS
ET. LEG. V. MACEDONIC. HIC.
LEGAVIT. TESTAMENTO
MVNICIP. HS. LXVI. C. M.
VT. EX REDITV. EIVS. SVMMAE
QUOTANNIS. VIII. IDVS. NOVEMB. NATALI
SVO. MVNICIP. EPVLVM. ET. CRVST.
ET. MVLSVM. DARETVR. ⁽¹¹⁾

HS. Sestertium significat, at interdum Herculi sacrum, hora secunda, hora sacra, haec sit.

In Crypta olim Divi Gregori Majoris

D. P. VALE. QVI. LEGERIS. LVBENS.
PICENTIAE
LEGITIMAE. NEOPHYTAE. D. KAL. V. SEPT.
CONSIGNATA. A. LIBERIO. PP.
FL. HOSPITIANVS. MARITVS
VXORI. BENEMERENTI. DVPLICEM.

SARCOPHAGVM. CVM. TITVL.
HOC. L. EI. . . . ET. MARITO. . . . (12)

[pag.85]

In divi Gregorii

M. SVILLVS. M. F. [C.I.L. 4924]

.....
EI. LOCVS. PVB.

.....
M. F. VA

Fragm. in divi Sabini

MARCITAE. Q. F. [C.I.L. 4887]

HIRTAE

IN. FRONT.

P. XII.

In Divi Sabini

C. GALLA [C.I.L. 4870]

.....
SIBI

ET. DVPLIO. PRIM.

AVFID. LEPO

Ibidem

C. SOMNISIO. C. F. QVIR. [C.I.L. 4921]

Ibidem

L. BAEBIO. SABINO [C.I.L. 4854]

CONIVGI. CARISSIMO

PROBA. MVSTIA.

In S. Nicolai ad Palatia

D. M. [C.I.L. 4926]

TERENTIANO

Q. F.

H. M. N. S.

OCVLNIAE. SP. F. [C.I.L. 4901]

QVARTAE

P. Q. XVIII.

Ibidem

L. ANNAEIVS [C.I.L. 4895]

L. L. SILIO

SIB. ET
VILE L
TESIONAE P. Q. XVIII.

In Divi Venantii

C. NONIVS C. F. PVPILLVS. [C.I.L. 4897]
SIRIACVS SIBI. ET.
VETTENAE. F. E. M.

In aede D. Laurent. in Colle Deliciarum

CONSVLTONIAE. T. F. QVARTAE. [C.I.L. 4923]
MATRI

[pag.86]

In Divi Britii

D. M. [C.I.L. 4816]
C. TVRSIDI.
MAXIMI IIIIVIR
I. A. P. V. AN. XX. M. V.

In S. Ang. de Nace Boroiti

IN FRONTE. P. XII. [C.I.L. 4959]
IN. AGR. P. XII.

Ibidem

C. IASSENV C. F. SIB. [C.I.L. 4947]

In aede D. Laurentii in Colle deliciarum

*Hic aviam neptemque locus post fata recepit, [C.I.L. 4978]
Quasque dies olim fecerat unanimes.
Evolat ad Superos mentis quoque gratia simplex
Sepulcrum duplex corpora nunc sociat.
Alterius praestant votis sic lumine vero
Tunc jacuere simul Nisus et Eurialus
Probatia Avia D. P. XIX Kal. Novembris
S. Concordia Nepos D. P. prid. Kal. Septembris.*

De Aquaeductibus qui sunt inter Arces

Cingunt Luci Montem duo aquaeductus, quorum unus a dextera, alius vera a sinistra duobus circiter passuum millibus ab urbe spoletina, abducitur. Turres vero per quas aquaeductus in civitatem introducuntur, et quas vulgo dicimus inter arces, quia inter duas arces sitae sunt, mira structione apparent opere arcuato decem fornicum, novem intermediarum turrium, ac duarum lateralium, altissimarumque cubitorum CXXX, longitudinis supra CCC, latitudinis VIII. Per has Civitatis ad Luci montem transitus est. Ex his fons qui in foro civitatis apparet, et fons qui in divae Mariae funditur foro, anno dñi

MCCLXXXIX producti sunt. Et Theodoricus Gothorum Rex Spoletinis pecuniam elargitus est ad tantam earum turrium molem extruendam circa annum dñi D.

De Clitumno Fluvio

Plinius, lib. II. Natur. Histor. Clitumnum in agro Falisco esse scribit, aitque animalia eius aquam potantia albos foetus parere. Clitumnus sacer est, quem Graeci Clitumnum [pag.87] dicunt, nos celebrem appellamus. De hoc Ovidius: *Atque albos Clitumne lavas in flumine tauros, - Quos aluit campis herba falisca suis*. Svetonius in vita C. Caligulae aliter ponit, cujus verba sunt haec: *Cum ad visendum nemus, flumenque Clitumni Mevaniam processisset*. Silius quoque Italicus Clitumnum in Umbria ponit, quando dicit: *Eu lavat ingentem perfundens flumine sacro - Clitumnus taurum*. Plinius etiam junior, in epistolis, eum in Umbria ponit (13). Complura affert de Clitumno Taddaeus Donnola Hispellas de Patria Propertii, et in Apologia de S. Felice episcopo et mart. Hispelli.

Nos credimus Montemfalcum dici Faliscum, et hinc Plinii, et aliorum opiniones concordantes esse coniecimus. Ad hoc Juvenalis versus nobis suffragatur, qui in duodecima Satira sic ait. *Pinquior Hispella traheretur taurus et ipsa - Mole piger, nec finitima nutritus in herba - Laeta sed ostendens Clitumni pascua*. Pro herba finitima Hispello intelligit faliscam herbam. Hanc nos fluvium hunc parere videmus, maxime autem ad radices Montisfalchi, et Mevaniae. Clitumnum esse fluvium Timiam multi arbitrantur, et fortasse solummodo fonti Clitumno est nomen. Nascitur is in radice scopuli juxta viam romanam in finibus castris Campelli, quamvis Pisciniani plerique eas venas appellent, sex passuum millibus a Spoleto, duobus vero a Trevio. De hoc flumine hoc carmine lusimus.

*Nobilis Euphrates praefert quem magna virago
Ingens quae in coelum utile duxit opus.
Tigris ab excidio Crassi de funere magni
Nilus dum puero rege negata fides.
Anchisae et Veneris latices Simeontis Amore
Et Phaetontis ignibus Eridanus.
Romanis opibus Tiberis, rerum Sacer Arnus
Pondere, et tot regum nominibus Rhodanus.
Sed quia dives agris Clitumnus nascitur umbris
Fit spoletinis clarior historiis.
Non haec foemineis laudata laboribus unda est.
Non praefert Patriae hic civis avarus opes.
Principis hic nullus laetatur caede tyrannus.
Usque hominum tuta est tota decusque fides. [pag.88]
Custus amor tenet hic mortalia corda, Deosque
Hic vidit reges Ausonis ora suos.
Dii patriam hanc servent, nulloque inglorius aevo,
Clitumnus vitreis defluat amnis aquis. (14).*

Ex Seneca, lib. I. epist. XXXXI, habemus fluminum fontes a gentilibus sacros fuisse habitos: *Magnorum fluminum capita, inquit, veneramur; subita et ex abdico vasti amnis eruptio aras habet*. Hac igitur de causa iis in fontibus solebant proici monetae, certa quadam et vana religione, unde idem Plinius, in epistola superius citata, ait de Clitumno fonte adeo purum eum fuisse ac vitreum, ut numerare jactas stipes et relugentes calculos posses. Stipes nos vocaremus vota, et oblationes religionis causa.

Templum Deo Clitumno idem Plinius testatur dicatum in ipso fonte fluminis, hodieque extat sub titulo S. Salvatoris; egregiam vero imaginem eorum, quos Vitruvius praecepit erigendos in honorem Fontium, Nympharum, Veneris, Florae, Proserpinae. Columnae anteriores porticus vestiuntur floribus,

et foliis acanthi, et ilicis herbarum, quae soli ubertatem repraesentant. Clitumno illi Deo non solum fons dicatur, sed et lacus, teste Propertio poeta umbro: *Qua formosa suo Clitumnus flumina - Luco integer, et niveos abluit unda boves*. Et Virgilius, II Georg. testatur de bobus sacrificiis designatis, et in Clitumno ablatis: *Hinc albi Clitumne greges, et maxima taurus - Victima saepe tuo perfusi flumine sacro - Romanos ad templa Deum duxere triumphos*. Quod ipsum expressit Silius carminibus initio citatis.

CAPUT. II. - *De Martyribus et Sanctis Viris Spoletinis, ac Spoletii sepultis et celebratis.*

1. *De Divo Pontiano*

Multa Martyrum, et Sanctorum virorum corpora Spoletii esse legimus, quorum nomina et vitae a multis absone, absurde et sordite scribuntur; nam neque locus, neque temporum, neque nominum proprietates ab ipsis servatae sunt. Nos veritati pro viribus indulgere conabimur. Horum tamen [pag.89] virorum qui aeternam gloriam, contemptu doloris, nacti sunt, castitatem illibatam, virginitatem, jejuniorum labores, christianae fidei fervorem, acerbam suppliciorum tollerantiam, mortemque tenui indelimitoque stilo comprehendere non valebimus, sed ipsorum gratia et auxilio id aggrediemur et a divo Pontiano, qui praecipuum civitatis spoletinae numen existit tutelare, ordiemur. Fuit is Spoletii Martyr, Antonini imperatoris tempore, qui maximam in christianos iram exercuit. Dumque fidem catholicam profiteretur, et Idolis sacrificare nollet, a Fabiano proconsule romano virgis caedi, nudis pedibus super prunam ambulare, in aculeo suspendi, uncinis ferreis laniari, et duobus leonibus in amphiteatro exponi iussus est. Sed Summi Patris virtute omnia superavit, et leones ad ipsius pedes inclinatis cervicibus mites facti sunt. Quo spectaculo populi admiratio et admurmuratio facta est, nam virum sanctum et bonum suppliciis tam immanibus affici, facinus esse scelusque, et prope parricidium necari cognoscebat. Tunc Fabianus populi fremitum timens, iussit ut is iterum in vincula coniceretur, ubi duodecim dierum inedia passus, nam cibum introferri non sinebant custodes; postea in ipsius corpus plumbum fusum, a quo et illaesus servatus, postremum in ponte sanguinario securi percussus, et in loco qui dicitur Lucianus sepultus fuit. Sanctitatis vero gloriam aeternae traditam memoriae, Spoletium laudibus suis celebrando, quotidie florentiorem efficit.

2. *De Divo Concordio*

Eisdem Antonini temporibus Concordius romanus patre Gordiano nobili viro natus, cum in villa divi Eutitii avunculi sui jejunis et orationibus studeret, Torquatus Tusciae comes, et Spoleti proconsul eum comprehendi, et ad se vinctum perducere fecit. Cumque is Idolis sacrificare nollet, fustibus caesus fuit, et postea in carcerem perductus. At divus Eutitius ad divum Antimum episcopum spoletinum qui Torquatus gratus erat, venit et ipsius opera de carcere Concordius emissus fuit. Sed cum in dies christianam fidem populo magis praedicaret, carcere iterum detentus est. Postea eum Torquatus in eculeo suspendi fecit, et securi ictus periit. Cujus corpus sepulturae traditum fuit in loco ubi ipsius est aedes, a quo multae aquae emanabant. Hic Mamertinum virum caecum illuminavit, et a serpentibus defendit, qui confestim sanatus, baptizari voluit, et abbas factus, inter sanctos relatus est. [pag.90]

3. *De Divo Britio et Decem ejus Fratribus*

Imperantibus Diocletiano et Maximiano Herculeo, sub quibus decima fuit Christianorum persecutio. Britius divi Anastasii filius cum decem fratribus ex Syria in Italiam venit ut veram Christi fidem populis ostenderet. Is ex fratribus septem Spoletium perduxit, qui fuerunt Joannes, Theodilus, Isaac, Carporus, Abundius, Laurentius et Paractalis. Joannem spoletinum episcopum ordinavit, qui divi Petri aedem, quae hodie extat, aedificavit. Condidit divus Britius aedem Divae Mariae in agro qui dicebatur Marianus, ubi ferum populum spoletinum religione molliovit. Ibidem Piscentium quemdam caecum illuminavit. Ast

ubi ad aures Turgii et Martiani, qui Spoleti proconsules erant, talia pervenerunt, Britium et fratres in domo Sincletae mulieris spoletinae latitantes comprehendi fecerunt. Cumque eos suppliciis afficere vellent, Angelus domini Britium a carcere liberavit, alii martyriis afflicti fuerunt; qui, Dei virtute, aras, templa, et idolorum simulacra terraemotu dextruebant. Inter quae corruit aedes Martiani in qua centum et viginti homines oppressi sunt. Nec sententiam mutavit Martianus, et quamvis sanctorum martyrum virtute caeci viderent, muti loquerentur, et egri illico sanarentur, magicis tamen artibus id fieri credebat, jussitque eorum quinque capitis poena puniri; quorum corpora inumata manserunt dies circiter viginti, donec Sincleta mulier ut ea in praediolo suo, ubi hodie est divi Pontiani aedes, sePELLIRENTUR potestatem obtinuit. Leontius vero qui magister militum appellabatur, jussu proconsulum Abundium et Carpoforum Fulgineum ad supplicium duxit. Spoletium vero rediens ab urso laceratus est. Sanctus Britius interim aliam aediculam erexit, quam Salustianum a salute animarum appellavit, et ibi diem obiens sepultus est.

4. De Divo Gregorio

Sub iisdem imperatoribus divus Gregorius spoletinus, fuit qui, dum christianam fidem populo ostenderet, a Flacco et Hircano consulibus multis suppliciis affectus fuit. Nam nodosis fustibus caesus, et in igne appositus est, et tunc terraemotu civitatis spoletinae regio, quae Submerita ⁽¹⁵⁾ dicebatur, corruit, in qua tercentum et quinquaginta hominum periere. [pag.91] Submerita vero regione Montem Arronis hodie vocari dicimus, quia in ea Arronii Nobiles habitarunt. Post hoc in carcerem coniectus, angelica visitatione confortatus est; sed a carcere emissus ad necem in amphitheatrum perductus ab Aquilino Spatiano gladio obruncatus fuit, sed prius mortem sibi praepositam videbat et aspernabatur, et laetitiam in ore constantissime retinuit. Hujus corpus feris proiectum, ab illis illaesum servatum est. Flaccus vero eodem die interiora sua vomens expiravit; et Abundantia mulier spoletina, quae inter divas relata fuit, numos auri triginta quinque Hircano solvit ut divi Gregorii corpus, aromatibus conditum, inter muros civitatis et sanguinarium pontem tumulo clauderetur.

5. De Divo Sabino

Imperante Maximiano, Venustianus Thusciae Augustalis in Assisiensi civitate degens, divum Sabinum episcopum spoletinum, Exuperantium et Marcellum qui catholicam fidem palam profitebantur carceri detineri jussit. Exuperantium postea et Marcellum variis tormentis affectos, diem extremum claudere fecit. Divi Sabini manus quoniam his Idolorum fregit simulacra, abscindi mandavit. Illas Saerena mulier spoletina in dolio vitreo condidit, quia Priscillianum ipsius nepotem caecum divus Sabinus illuminaverat. Tunc Venustianus magno oculorum dolore correptus ab eodem liberatus fuit; unde cum uxore ac liberis sacro baptismate signari voluit. Quod ubi ad Maximianum imperatorem delatum fuit, illico Lucianum tribunum, ut eos capitis poena puniret misit. Ille Venustiano cum uxore et liberis necato, divum Sabinum Spoletium ad supplicium perduxit, ibique eum interfici curavit; cujus corpus Saerena cum manibus, quas conditas servaverat sepelliri fecit. Huic templum, quod hodie extat, Petrus episcopus ticinensis Luitprandi regis affinis, cum Spoletii exul degeret, a fundamentis erexit ⁽¹⁶⁾. Divus enim Sabinus illi Ticini episcopum futurum, multo antea praedixerat. Mos Spoletinorum fuit ut euntes in praelium, divo Sabino prius sacra facerent, ipsiusque auxilium implorarent, ut in vita Ariulfi ducis spoletini legimus. [pag.92]

6. De Divo Proculo

Divus Proculus episcopus et martyr, natione syrus fuit, et Justini imperatoris tempore miraculis claruit. Hic Romam veniens a divo Valentino episcopo interamnensi in sacerdotium ascitus fuit, et mortuo Valentino, episcopus suffectus est. In civitate postea narniensi a Gothis carcere et verberibus afflictus fuit, sed ab angelo liberatus, Spoletium venit, ubi populi multitudinem ad fidem Christi perduxit. Bononiae deinde jussu Totilae capitis poena mulctatus fuit.

7. De Divo Joanne Archiepiscopo Spoletino

Gothis Spoletium tenentibus, divus Joannes, patria spoletinus, fuit et ejusdem archiepiscopus. Hic templa visitans nocte quadam, a militibus lanceis confossus cecidit. Sed post centesimum annum ipsius tumulus flammis auroque coruscus apparuit, magnumque aromatum odorem perfudit, quo cognito Gunderata custos monasterii S. Eufemiae cum tribus virginibus noctis tempore ejus corpus surripuit, et in tempio S. Eufemiae sarcophago condidit, ubi multa postmodum miracula visa fuere.

8. De Divo Jsaac

Divus Isaac syrus heremita Spoletii usque ad extrema Gothorum tempora mansit, ad quem S. Gregoria virgo romana, mariti nuptias repudians, confugit, et ab eo defensa fuit. Is spiritu profaetico, et magnis miraculis claruit, vultuque semper alacri inveniebatur, virque castus fuit.

9. De Divo Sensio

Divus Sensius Spoletii in monte qui appellatur Cicianus habitabat. Hic dragonem qui totam civitatem inficiebat, cepit et ad marem ligatum adduxit. Postea in loco ubi dragonem ceperat fontem consecravit, cujus aqua omnes infirmi sanabantur, et hodie febribus laborantibus prodest.

10. De Divo Severo.

Divus Severus tempore S. Spei episcopi spoletini fuit. Hic nobile genere natus est, quem Petrus a Natalibus in Ci [pag.93] vitate Martana ortum fuisse scribit. Nos civitatem martanam nusquam legimus; verum in territorio spoletino castrum Montis Martani apparet. Hic cum agrum suum coleret thesaurum invenit, quod Constantino imperatori donavit, et ab eo magister militum factus est. Hic postmodum jussu Exarchae Ravennatis, qui Vacco dicebatur, et qui Christi fideles insequeretur, in via salaria captus fuit sed cum Ravennam captivus perduceretur, et in tudertina civitate ad tumulum S. Fortunati accederet, illius virtute liberatus fuit. Unde divo Fortunato ipse aedem erexit, quam Sanctus Speus episcopus spoletinus consecravit, et in ea praesbyterum ordinavit. Deinde aediculam condidit juxta Montem Martanum in loco qui dicitur Barano, ubi hodie Castrum S. Severi apparet, et ibi multis miraculis claruit, diemque ibi extremum clausit. Fuit hic vultu placido, capillo et barba nigra, naso prolixo et statura mediocri.

11. De Divo Speo Episcopo Spoletino.

Sanctus Speus episcopus spoletinus fuit tempore Urbani Pontificis, qui cum divo Severo, S. Fortunati aedem in agro tudertino consecravit, et cum omni clero spoletino ibi praesbyteros, et divina misteria, ordinavit. Apparuitque inibi columba, et miraculose scriptum reliquit: *corona super capite suo hodie pretiosa est*. Ipse sepultus est in Divi Apostoli juxta aedem S. Sabini.

12. De Divo Joanne in Panaria.

Sanctus Joannes syrus et abbas fuit. Hic in villa Perculae sub arbore quadam per multos annos degit, et locus ille dicebatur Panarius. Cumque Joannes episcopus spoletinus ad eum visendum tenderet, conspicatus est arborem illam hyemis tempore inusitatos flores tulisse, ibique caenobium fabricavit, in quo monasticis praefuit divus Joannes annis XXXXVIII.

13. De Divo Eleuterio.

Divus Eleuterius abbas S. Marci in pomerio urbis spoletinae fuit, qui mortuum, orando, suscitavit,

et in manibus S. Gregorii papae feliciter mortuus est. [pag.94]

14. *De Divo Felice*

Divus Felix syrus fuit, et Sancti Mauri filius. Hic puerili aetate ad Naricolas venit et serpentem mirae magnitudinis qui omnes ab usu amnis prohibebat, cum telorum jactu perforari nequiret, ad Naris fluentum gladio occidit. Ibidem puer sanctitate praeditus obiit, ubi Divus Maurus ecclesiam filii nomine condidit, et hodie castrum divi Felicis dicitur.

15. *De Festis SS. Martyrum Spoletinorum diebus*

Praeter hos quos superius nominavimus, nonnulli Sancti et Martyres Spoletini celebrati fuerunt, quorum vita non legimus, sed dies ipsorum festos cum aliis per Calendarium hic infra ordine adnotavimus.

Dies Festi Januarii

*Kalen. Januarii ad aedem Concordii Martyris.
Idibus Jan. ad Divi Juliani Mart. templum.
XIX. Kal. Februarii. ad Divi Pontiani aedem.
XIV. Kal. Feb. ad Abundantiae Virg. et Divi Ursi Abb.
V. Kal. Feb. Divi Emiliani episcopi et Mart.*

Dies Festi Februarii

*Kal. Feb. est Divi Severi Confessoris.
III. Nonas Feb. est S. Laurentii episc. et confess.
Idibus Feb. Sancti Martialis episc.*

Dies Festi Martii

XIV. Kal. Aprilis est D. Joannis in Panaria.

Dies Festi Aprilis

*III. Idus Aprilis ad Fanum Isaac Abb.
XVI. Kal. Maii ad S. Eleuterii Abb.*

Dies Festi Maii

*Idibus Maii ad Hilarii Confess. aedem.
IX. Kal. Junii ad Sensiae Confess. Fanum*

Dies Festi Junii

*Kal. Jun. ad aedem Proculi episc.
XVI. Kal. Julii. S. Felicis et Mauri Confess.*

[pag.95]

Dies Festi Septembris

V. Idus Septembris, ad aedem S. Britii Episc. et Confess.

*XIV. Kal. Octobris S. Joannis Archiep. et Mart.
Dies Festi Octobris*

VII. Idus Octob. ad Baractalis Mart. Sacellum.

Dies Festi Novembris

V. Kal. Decembris ad S. Spei episc. Fanum.

Dies Festi Decembris

*VII. Idus Decemb. ad aedem S. Sabini episc. et mart. et
alibi invenimus III Kal. Januarii.*

V. Idus Decemb. ad Carpoforesi et Abundii

XVII. Kal. Jan. ad aedem Milletis Confess.

X. Kal. Jan. ad Gregorii Mart. Fanum (17).

*CAPUT. III. - De illustribus Viris Spoletinis,
qui recentiori aetate fuerunt.*

Claros Spoletii Viros semper fuisse, rerum gestarum magnitudo docet, et praeter eos quos veteres agnovere, plures fuere, qui non solum patriam sed omnem fere Italiam tam armorum studiis, quam togae disciplinis illustra [pag.96] runt. De his scribere conabimur, et patrum nostrorum memoriam afferemus, qui aequaevis fuerunt. Vivunt hodie qui clari sunt, et olim nonimabuntur. Horum nomina posteris scribenda relinquimus; virorum enim dies ultimus verior iudex esse solet.

1. De Ludovico Pontano

Ludovicus Pontanus patria spoletinus, a quo Pontanorum familia Spoletii deducta est, quorum domus in regione S. Benedicti prope S. Lucae fanum positae sunt, vir gravissimus et jurisconsultorum princeps fuit, qui dum jus Romae celeberrime diceret, civitate a Romanis donatus fuit; unde nonnulli romanum fuisse credunt non spoletinum. Is in Basiliensi Concilio vocatus, magni pretii habitus est. Edidit Questiones in Iure pontificio; composuit super aliquibus digestorum et codicis partibus opus, quod pluresque *Commenti* vocant. Scripsit quoque in legibus practicis consilia, quae auctoris nomine vulgata sunt.

2. De Jacobo Ancajano

Jacobus Ufredutii ab Ancajano filius, nobili genere natus, a Sigismundo Romanorum Imperatore, dum Romae is ab Eugenio IV coronaretur, equestri dignitate insignitus fuit; nec eo tempore equestris dignitas alicui ab imperatore concedebatur quin summa virtute aut nobilitate praestaret. Fuit hic guelfae factionis princeps et magni pretii apud Spoletinos, functusque est omni civium munere.

3. De Thoma Martano

Thomas Martanus a Martino Pontifice aurea torque decoratus fuit, et a Sigismundo Romanorum Imperatore, duobus adstantibus regibus in aede Divae Mariae, iterum Spoletii equestri dignitate donatus fuit; redibat tunc in Germaniam imperator ab Eugenio IV coronatus. Insignes Thoma magistratus gessit; Anconae, Perusiae, Bononiae, Genuae, Senarum et Florentiae praeturam perquam honorifice exercuit.

Romae senator ab Eugenio electus ibidem fuit. Guelfas partes sequebatur, plebi haerebat, proditores cives ac tyrannos eiicere semper studuit. Castrum in colle Montis Albani apud Montem Martanum a fundamentis erexit. Jus doctissime dixit, audaci quoque et forti animo fuit. [pag.97]

4. *De Cecchino a Campello*

Cecchinus a Campello nobilis, et aurea torque insignis, legum quoque professor fuit, multosque praeclaros magistratus habuit. Gibellinae factionis caput erat, et spoletinam civitatem tyrannide occupare tentavit. Nam, accersitis ducentis ex Campania militibus, assensu Cardinalis a Columna, multisque finitimis gibellinis ex arce urbem hanc invasit. Favebat tunc illi gubernator arcis quidam cui nomen erat Amorotto. Populus vero contra illos stetit acriter; et spe frustratus Cecchinus in arcem se contulit, ex qua Romam se de fuga proripuit, exilioque damnatus est. Fuit tamen a Pontifice benigne acceptus. Fuere tunc cum Cecchino in hoc discrimine XXXVIII Beroidae villae coloni, qui illum ex factione sequebantur. Hic cum ex arce domum clam noctu redire vellent, a popularibus intercepti, et in agro, qui ab hac caede mortuorum dicitur, prope civitatem interempti ad unum fuerunt.

5. *De Petro Philippo Marturello*

Petrus Philippus Marturellus, utriusque I. D. non vulgaris, forum egit, et a Pio Pontifice Maximo, et a Calisto tertio, comes et miles, cum potestate milites et comites creandi, factus est. Calisti Pontificis compater fuit, multaque familiaritate illi conjunctus, Romae ab illo senator electus est; fuitque a Romanis civitate donatus, ab Ursinis omnibus ursino nomine et cognomine et insigni decoratus fuit. Idem a Friderico imperatore eques creatus, et multos insignes magistratus gessit. Ambrosium patrem suum equestri dignitate a Calisto Pontifice decorari fecit, omnesque natorum suorum natos ac successores in perpetuum ea dignitate ornari impetravit, clarumque virum se, et posteros a se nominari claros studuit.

6. *De Joanne Antonio Leoncillo et Alberto ejus filio.*

Joannes Antonius Massiotti Leoncilli divitis viri fillius, equestri dignitate praeclarus multos insignes magistratus exercuit. Florentiae praetor, et Romae senator. Bartholomaeam de Albertis ex patritio Florentinorum genere uxorem habuit, de qua filium progenuit quem Albertum materno cognomento nominavit. Hic paternae virtutis, atque honoris aemulus fuit, nam aequali vigore virtutis atque honorum dignitas par illi [pag.98] fuit. Florentiae enim praetoram, idemque Romae senatoriam uti pater dignitatem gessit; vir magnificus et clarus comesque fuit.

7. *De Joanne Urbano Hegino*

Joannes Urbanus Heginus tam magna in juribus dicendi auctoritate apud omnem Umbriam claruit, quod eum veritatis doctorem omnes appellarent. Aequanimis fuit, cujus ingenium ac leges Perusiae gymnasium praecipue admirabatur, ejusque consilia a summis viris in gravissimis causis expetebantur.

8. *De Dulcio Lotto*

Dulcius Lottus, Spoletii honestis parentibus natus, legum scientiam adeo professus est, quod ad famam dignitatemque pervenerit amplissimas. Egrotavit causas, et in amicitiam Frederici Urbini Ducis sustetit, quod in regendis populis eo Dux ille plurimum usus fuit. Vir memoria et eruditione incomparabili fuit. Romam missus ad Pontificem jusdicens Prothonotarium Columnensem capitis poena damnavit. Cum Jasone tam ingeniose, ac subtiliter disputavit, quod omnis Jurisconsultorum Academia eum summopere laudavit, et Jasoni parem esse adiudicavit. Perpetua quadam felicitate usus decessit e vita.

9. *De Cherubino Capiferro*

Cherubinus Capiferrus spoletinus Divi Francisci religionem secutus est, et sacri verbi interpres summus fuit, nullusque erat tam ferus populus, qui ejus concione ad religionem non molliretur. Extant hujus opera et sermones theologales perplures.

10. *De Petro Leone Leonino*

Petrus Leo Leoninus philosophorum, et medicorum princeps fuit, utrumque enim se gymnasio patavino praestavit, ubi magna mercede conductus, publice edocuit. Vocatus is a Laurentio Medices, qui incurabili morbo laborabat, Florentiam venit, dumque illius aegritudini mederi non posset, a quibusdam Laurentii, jam defuncti, familiaribus nefanda crudelitate ne [pag.99] catus est. In disputando acutissimus erat, omnesque subtilitate quadam refellebat. Maximus secretorum voluminum, et naturae arcanorum exquisitor fuit et pulcherrima librorum suppellectilem reliquit; nec doctrina illius experimento, vel experimentum doctrina caruit. De hoc vide in epistola Marsilii Ficini ad eum scripta, et apud Jacobum Sannazzarium in suis compositionibus.

11. *De Hermodoro Minervio*

Hermodorus Minervius pater meus bonarum et humanarum artium atque astrorum peritia principatu in Italia obtinuit. Fuit in dicendo facilis et expolitus, vitae splendore multo et ingenio sane probabili, a poetarum spiritu non alienus. Is a Ludovico Sfortia Mediolani duce ad Maximilianum imperatorem in Germaniam orator missus fuit; talemque se in ea legatione praestavit, quod equestri dignitate ab Imperatore, et in reditu a duce Mediolani, Rosati comitatu, multisque donis insignitus fuit. Poemata cecinit non injucunda, quae apud nos sunt, et olim laudabuntur; a rebus militaribus non alienum, omnis virtutis genere floruit, cujus domus cunctis quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, naturalis in eo non fucatus nitor, gravitatisque et plurimum acrimoniae fuit, sed aerumnatum nimis eum sors fecit, nam incurabili juncturarum, et pedum morbo annos fere viginti laboravit.

12. *De Petro Francisco Justulo et Clarelino Lupo*

Petrus Franciscus Justulus poetarum numero tam recentium quam veterum adscribi meruit, ut elegantissima ipsius poemata de cultu croci et de animalibus setivomis ostendunt. Fuit is Valentino Caesari a secretis familiaris. Vir fuit modestissimus et honestis moribus praeditus, hilari semper ac serena fronte inveniebatur; literarium studium in senectute didicit, et Clarelium Lupum discipulum post se suarum virtutum, haeredem sibi non absimilem reliquit, qui argutissimus poeta fuit, et publica negotia accuratissime quamplura peregit; fuitque vir perquam jucundus et facetus, tum prudentia, tum eloquentia praestitit, ejusque sententiae veneno adipatae fuere.

13. *De Placido ab Ancaiano*

Placidus ab Ancaiano summa nobilitate vir praeditus, et ab ipsa morum placiditate communi omnium consensu pater [pag. 100] patriae appellatus est. Nam populariter animos hominum amore sui devinctos tenebat; multa domi forisque gessit, strenuus equitum praefectus fuit. Guelfae factionis Spoletii princeps erat, populoque haerehat. Sed apud vernaculum degenti, et in accubito suo quiescenti, nefaria vis a servo illata fuit, a quo necatus est. Cujus funus publico luctu honestatus est, et honoris amplissimi ei habiti.

14. *De Alexandro Planciano*

Alexander Plancianus ex nobili Plancianorum gente oriundus, militari disciplina adeo insignis fuit, quod a Valentino Caesare tormentorum praefectus creatus est, et equestri ordine ab eo ob strenue plures navatas operas donatus fuit. Dum vero Valentinus contra Ursinos pugnaret, ad ipsos, quorum domibus adolevit, Alexander defecit, et adversus Valentinum fortissime pro Ursinis pugnans, Romae ad Vaticani aedem interfectus fuit. Cujus pulchra morte clari cineres acquiescunt.

15. *De Saccoccio Caecilio*

Saccoccium Caecilium, de quo superius diximus, merito honorem fraudarem si spoletini nominis praecipuum eum ornamentum non appellarem. Fuit hic admodum strenuus et fortis, patientissimusque laboris et inediae. Guelfae factionis princeps atque adprimus fuit. Populi partibus semper adhaesit; multa ab eo in patriam beneficia collata sunt, fide quoque et integritate plurimum excellebat; et ex bellis saepe adorem reportavit. Nunc arma Gallica, pro Venetis pugnans, in agro Cremonensi absumpserunt.

16. *De Petro Jeronymo Garopholo.*

Petrus Jeronynus Garopholus vir popularis, et honestis parentibus natus, staturae adeo procerae, atque immanis fuit, quod in omni hominum caetu semper eminentior cerneretur; sed corporis magnitudinem virtute aequavit. Latinis literis hic optime institutus ex eloquentia gloriam reportavit. reipublicae spoletinae diu amator fuit, causas deinde et quamplures gravissimas egit, et inde populi gratiam paravit. Seditiosus fuit, et contra nobiles semper stetit. In patria tanti fuit, ut primus inter omnes habitus sit. Gloriabatur nil detrimenti [pag.101]republicam spoletinam, se vivente ac consulente, a duobus exercitibus cepisse.

Quo tempore, expositum est superius, nonnullos oppidanos evasisse spoletinae urbis rebelles. Adrianus Sextus in summa apostolicae felicitatis apicem sublimatus fuit, et Romam ex Iberis venit ad quem S. C. oratores missi sunt; talisque fuit Fabiani Vigilis ad Pontificem oratio.

« Spoleti Civitas, Beatissime Pater, a qua lecti, oratores huc destinamur, Beatitudini tuae supplex procumbit, sacratissimosque tuos pedes exosculatur. Civitas vetusta et nobilis, Romanorum Colonia, cujus cum plurima extent praeclare gesta, ea tamen quae ad fidem pertinent mirifice excellunt et in Rempublicam, cum stetit, res romana, et erga hanc sedem ubi Respublica desiit, eorum capita aliquot, ne Vestrae Sanctitatis auribus afficiatur, brevibus delibasse fuerit satis.

Carthaginiensis Annibal, victis Iberis, profligatis Gallis, inviis Alpibus, novo exemplo, transmissis, Italiae vastitatem secum trahebat. Publium Cornelium consulem apud Ticinum, Sempronium collegam ad Trebiam fuderat. C. Flaminium consulem, hos consecutum, cum XXX hominum millibus ad Transimenum occiderat. His tot illatis cladibus, Spoletum venit, et, ut verbis utar Livii, urbem adortus, cum magna suorum caede, repulsus est, coniectansque ex unius coloniae viribus, quanta moles Romanae Urbis esset, in Picenum iter avertit. Inde in Apuliam futurum videlicet, fuit, ut nisi hoc ipsum incomodi accepisset, Annibal se penetrare ad Urbem ea via quievisset, consternatis tanto malo animis superveniret, Romaque aggressu subito potiretur.

Urbs nostra dum se Italiae vastatori obiicit suos in apertum excidium pro fide coniicit, et victori gentium prima inflixit cladem, et Urbem populorum dominam orbi servavit. Namque id Romanis respiscendi spatium datum est, ut tres deinde exercitus uno tempore scriberent, ac victorem suum aliquot post annos delerent. Eodem bello punico post cannensem pugnam ex XXVI Coloniae quae tunc in Italia erant, sex Reipublicae imperium detrectavere. Spoletum una ex his fuit quae fidem servarunt, milites pecuniamque ex formula suppeditarunt, quorum subsidiis Imperium clare tunc stetit.

Cum Syllae dominatus formidaretur, qui Mitridate victo, incensis Athenis, mille ac sexcentis navibus Brundisio appulsis innumero campos milite operiebat, urbs nostra haudquaquam [pag.102] tanto potentatu territa, quam Reipublicae oppugnauerat, fidem immotam custodiit; unde, a Sylla, rerum potito, ad solum est diruta.

Ubi exterorum illuvies ad nos pervasit, Gothi nec boni hominibus, nec Christofidi, urbem nostram pro Imperio stantem ac pro recta fide, extrema prope pernicie desolaverunt.

Hanc Narses inclitus dux, a Justiniano missus, praemium, sublatis hostibus, merenti rependens, pristino decori, quoad fas fuit, restituit. Successere Longobardi Gothis gens nihilo mitior, Ecclesiae et Pontifici permulta infestior, et in triginta et sex ducatus Italiam distribuere. Horum tres primos esse constituerunt Forum Julianum, Spoletinum, et Beneventanum, e quibus cum occasio esset regem deligerent. Noster contra gentis suae institutum Ecclesiae favit; neque adversus Pontificem quempiam arma usque movit.

Leo III pontifex, qui Adriano I successit, perfidia malevolorum coniectus in carcerem, a nostris, Vinigisio duce, liberatus est, et Spoletum perductus. Unde, resumpta audacia, Alpes transgressus, Carolum Magnum contra Longobardos in Italiam traxit, in quem paulo post imperium ex Grecis transtulit. Causa fuit ea Pontificis conservatio, uti hoc, quod hodie extat eximium ac potens ex Oriente ad nos transiret Imperium. Eodem tempore Samnites Grimoaldo duce contraria moventes arma, Pipini Italiae regis auspiciis sunt persecuti et arcte obsessos incomodis diu afficere.

Fridericus Imperator ejus nominis primus, cui enobarbo populi fecere cognomen, multa contra Italos et Ecclesiam Romanam molitus, urbes aliquot vastaverat et incendio assumpserat, nostra, alienis malis minime exterrita, pro ecclesia contra furentem audacter stetit, sed infelici exitu; nam debellata denuo in cineres concidit.

Recenti memoria Trincios Ecclesiae rebelles, qui bonam Umbriae partem ei interceperant, substulit et quantacumque eorum ditio Pontifici cessit.

Prius me dies deficiat, Beatissime Pater, quam benefacta urbis nostrae, et fidei, devotionis, constantiae, fortitudinis erga romanam rempublicam prius, deinde hanc sacratissimam sedem, exempla commemorem, ut Saguntum illud fide celebratissimum a gente nostra longe sit superatum. Sagundum semel concidit, urbs nostra non semel.

Hanc igitur fidem, devotionem, observantiam, integram inviolatam inconcussam omni tempore Beatitudini, tuae offert nostra respublica, seque sacratissimis pedibus supplex advolvit; principem solum hoc dignissimum humillime adorat, spon [pag.103] sum Sacratissimae Matri congratulatur, vitae santimonia, literarum scientia, rerum experimento, morum praestantia, insigne summorum eximium inter praestantes electum, sponsum praeclarum caeteris quotquot erant proci veris fulgentem divitiis, fama tantum notum divino thalamo ex finibus terrae accitum, quem et optimum novit, et divinum a Deo praecatum, modicoque hoc munusculo uti novis consuevit nuptis venerabunda honorat, boni Consuli animumque expendi non precium rogat, dixi. »

ALCUNE NOTIZIE
INTORNO A SEVERO MINERVIO

In fondo al Codice Travaglini si leggono sei pagine che il Serafini pose in capo al suo esemplare col titolo: De Vita Severi Minervii Spoletini. Dopo aver raccolto e registrato con amore solerte quanto potè sapere dei fatti e dei monumenti della sua patria, fu nostra ventura che il Minervio pensasse a lasciarci, quantunque sommariamente, notizia delle cose da lui stesso operate. Io me ne giovai in una breve biografia che dettai di questo nostro storico e capitano, ed ora la consegno alla stampa perchè, tanto per quello che v'è dello scrittore, quanto per quello che aggiunge o conferma alla Storia, mi sembra da questa inseparabile. Le poche cose che le faccio seguire, aggiungendo alcun particolare intorno allo storico, non saranno giudicate superflue.

Negocia Severo Minervio Iniuncta

Severus Minervius Hermodori Minervii filius annum agens decimum octavum, cum humanarum artium studiis non parum vacasset, artem militarem ingredi coepit, ut literis atque armis pariter institutus esset. Et primo sub strenuo armorum duce Joanne Vitellio, leviori armatura cum duobus equis meruit. Postea sub eodem duce, eques graviorisarmaturae cum [pag.104] quatuor equis stipendia fecit. Ab eodem equitum levioris armaturae praefectus creatus fuit; ejusdem imperio obediens ad Julium II Pontificem Maximum accessit; egitque de restitutione oppidi Montis Politiani, quod a Senensibus florentinae reipublicae negabatur, detinebaturque. In bello bononiensi contra Bentivolos ducentorum peditum praefectus fuit. Defuncto Joanne Vitellio, Vitellius ejus frater equitum levioris armaturae eum iterum praefectum creavit. Deinde ad Maximilianum Sfortiam Mediolani ducem, et ad Joannem Medicem Bononiae legatum, oratorem misit. Florentiae paulo post ducentorum peditum praefectum delegit. Accitus inde hic a republica spoletina contra Trevianos arma movit, et Spoletini exercitus cura cum quatuor aliis delectis civibus ei demandata fuit, cui tunc publica dona decreta atque addicta fuere ob bene navatam operam. Ab eadem republica, vacante Sede ob mortem Julii pontificis, orator ad romanos proceres et cardinales destinatus fuit. Ejus servitio usus est Laurentius Medices qui praetorianorum militum Florentiae civitatis a custodia praefectum eumdem delegit, ac quingentorum nummorum auri annuam mercedem ei constituit. Et in ea cura trium annorum spatio eum continuit. Eo loco Leo Medices Pontifex Maximus castrum Jani dono dedit; sed renuentibus ipsius castris colonis, obtinere non potuit. Persolverunt tamen ipsi centum et quinquaginta auri nummos, et illis jura sua, omnia Severus restituit. Cum praetorianos milites Laurentius Medices a custodia florentinae urbis deleret, trecentum nummorum auri annuatim mercedem ei decrevit. Tercentum peditum praefectum in bello contra Urbini ducem eumdem Laurentius Medices fecit. In eodem bello quinquaginta milites equites ei a Laurentio Medice decreti.

Spoletina respublica eum ad Leonem Pontificem Maximum, et ad Laurentium Medicem oratorem destinavit. Cum orta esset inter Cantalicensis seditio, ad eos paciscendos orator is a republica spoletina decretus. Accitus a republica nucerina eorum moenia munivit. Accitus a Pontanis eorum moenia munivit. Ab Alphonso Ferrariae duce ducentorum et quinquaginta nummorum auri annua ei merces decreta fuit. Annibal Rangonus tormentorum aeneorum praefectus contra Bononienses eum deligit. Guido Rangonus in castris Florentinorum CC peditum praefectum eum creavit. Tormentorum aeneorum praefectus a republica spoletina contra Syllanos decretus. Hadriani pont. max. jussu contra Ballionos CCCC pedites in armis continuit. Laurentium Anguillarum Caeritis dominum, cui plurimum Hadrianus minabatur, jussus is a spoletina re [pag.105] publica tutum usque in Camertium fines cum CCC Spoletinis militibus perduxit. Orta inter cives S. Gemini seditione, exules, qui ad eum confugerant, cum CL Spoletinis in S. Gemini oppidum perduxit, pacemque inter eos sancivit. In morte Hadriani pontificis centum Spoletinos in domum Roberti Ursini duxit. Bis orator Neapolim ad regios consiliarios a Roberto Ursino missus. Ab eodem Mediolanum ad Carolum Neapolis pro regem destinatus, nec non ad Franciscum Mediolani ducem. Ab eodem centum equitum levioris armaturae praefectus in exercitu Caesaris creatus fuit. Orator a republica spoletina ad Clementem VII. pro rebus Aquaespartae, et Massae missus. Legatus ad eumdem contra Joannem Georgium Caesarinum spoletinae urbis rectorem a populo spoletino fuit. Strenuos tres milites ad duellum perduxit, qui ipsius industria aconitum vicere. Petronium Naricolarum caput, qui rebellis erat, et magna reipublicae spoletinae damna, et detrimenta ingerebat, cum duobus filiis in casula comprehensum, atroci supplicio comburi fecit, eosque sic adustos per multa Naricolarum oppida perduci voluit, ut horrendi spectaculi exemplo alii rebelles terrentur. Duomillia Spoletinorum contra Columnenses cum Antonio Caecilio ejus collega ex publico decreto reipublicae in exercitum duxit, et in itinere Collis-scipionis oppidum, quia edulia denegarant, vi cepit, ac diruit. Oppidum, arcemque Sublacus solo aequavit, et plura castra illius abbatiae subiecta incendit quoniam a Pompeo cardinali de Columna tenebantur. Propter bene navatam operam in Sublacenses, et quia incolumem, multaque praeda onustum exercitum reduxit, et praeciosam auream suppellectilem in Palatium Spoletium reportavit, ab omni censu eum respublica spoletina, quoad vixerit, absolvit. In Aquilam cum duobus spoletinorum cohortibus, Ludovici comitis Montorii filios exules perduxit. Audito Borbonii cum Hispanis et Germanis adventu,

Clemens VII hunc ad Spoletinos cum literis misit ut magnum militum numerum recenseret, Romamque adduceret. Cum Borbonius Romam festinanter invaderet, a Laurentio Anguillario CC militum praefectus creatus est, sed urbis cladem in itinere audivit. A populo spoletino cum militibus missus ad munienda tutandaque castra Montisfranchi, Arronii, Castrilacus et Polini. Orator a republica spoletina ad exercitum Germanorum, et Hispanorum apud Interamnam missus. A Clemente VII commissarius creatus ut oppidum Montisfalchi a Ballionis militibus occupatum liberaret, quod prope factum est, omnibus illis una hora trucidatis. A populo spoletino cum militibus ad instaurandos, tutandosque Aquaespartae mu [pag.106] ros contra Tudertes missus. Cum CCC militibus sub Gallis contra Hispanos et Columnenses apud Neapolionem Ursinum stipendia fecit. Cum CCC militibus Clementem VII Romam, post excidium, redeuntem sequutus est, et sub eo stipendia meruit. Sub Gallos ducentos pedites ad custodiendam Aquilam contra Hispanos duxit, a quibus Aquilani defecerunt; sed re infecta redire coactus est. A spoletina republica ad Philibertum Orangiae principem Hispanorum exercitus imperatorem munera offerens orator missus est. Ad custodiendum Clavani castrum cum centum peditibus, audita Cassianorum pace a republica spoletina missus ne cum Imperatoris militibus Cassiani castrum occuparent.

Si conservano parecchie lettere di mano del Minervio ai Priori del Comune, concernenti alcune delle commissioni da lui sopra ricordate. Due ne furono da me stampate nel saggio di Documenti Inediti (pag. 85, 92), altre ne pubblicherò a suo luogo. L'ultima, sottoscritta da lui insieme al collega nel commissariato, è data da Primocaso il 14 di Giugno 1529; sedici giorni innanzi alla sua morte, poichè nel volume delle riformazioni di quello stesso anno (fogl. 311, 312) nel Processo Verbale del Consiglio del 2 di luglio, si legge: Postea venit in dicto Consilio venerabilis vir dominus Johannes Baptista cappellanus palatii, petiit nomine heredum Dñi Severi cohondonari in funeri ipsius Dñi Severi, externo die mortuo, vexilla Comunitatis

Item praefatus consultor consuluit super expositione cappellani quod decreto presenti consilii detur heredibus Dñi Severi manca il foglio in cui sequita.

E ritroviamo un ricordo del nostro Storico in un breve di Paolo III. del 18 dicembre 1543, in cui il Pontefice, supplicato da Vincenzo Sordoni e da Gorgonia sua moglie, gravati di quattro figlie, concede loro il privilegio di nominare cittadino alcuno del Contado di Spoleto, perchè di ciò che si pagasse per tale cittadinanza, avessero essi di che provvedere al collocamento di quelle fanciulle; dichiarando di far ciò per la memoria dei meriti e dei fedeli servigi di Ermodoro Minervi, e del capitano Severo suo figlio, genitore di Gorgonia. [pag.107]

Chiudo la pubblicazione del volume del Minervio co' versi con cui egli lo consegnò ai suoi cittadini; mesti versi che, quantunque scritti da trecento cinquant'anni, non sono inopportuni a noi lontani nepoti.

MINERVIUS AD CIVES SPOLETINOS

EPIGRAMMA

Quaerenti patriae titulos et nomina avorum
 Clara mihi coeli quae meruere domos,
 Impia quin planges Spoleti funera? dixit,
 Umbroso attollens Umbria monte caput,
 Non solum natis mortem cariosa vetustas
 Ipsius, at saxis pene soloque dedit.
 Vix tenui lacrymas, sed dum mihi saxa moventur

Adsurgunt manes e tumulis patriis
 Reliquias veteris tamquam simulacra decoris
 Monstrant, queis Patria haec Roma secunda fuit.
 Utraque Martis opus, bello simul utraque crevit,
 Utraque barbarico pressa furore jacet.
 At sperate eadem, Cives, non omina semper,
 Quae cuncta absumunt, tempora restituunt.

NOTE AL LIBRO II

(1) Queste iscrizioni metto a stampa solo per la integrità del libro; essendo state in gran parte e più volte, e spesso più correttamente, pubblicate da altri. Comechè in alcuni manoscritti siano in numero più ristretto, non si può credere che le tante qui riportate siano state aggiunte dal Serafini; imperocchè nel costui esemplare, dopo l'ultima di quelle che qui si veggono, si legge: *Aliae inscriptiones a me Seraphino additae*, e seguono in buon numero, miste antiche e moderne, di cui io pubblicai le antiche. Tuttavia anche sulle minerviane ha il Serafini alcuna ragione, perchè egli trascrivendole, le ha spesso più che dal Minervio trascritte dai marmi, e riscontrate nei libri, come si vede qua e colà accennato.

(2) Manca l'oggetto, che come si rileva dal contesto era uno stemma.

(3) Il Bellini in margine ha scritto: *in turri campanaria*, e trascrivendola correttamente, come qui vien data, poichè nel testo è con qualche errore, nota: *sic cum lapide*.

(4) Mss. Seraf. segue: *sed excisum pro facinoribus Petri Leoncilli 1580, et ibidem instaurata ejus familiae domus tandem anno 1622*.

(5) Mss. Seraf. *Hanc reperies apud Petrum Appianum pag. 141 typis Ingolstadien. anni 1534. At hodie marmor est ante Palatium Prior. ibi posita ab Epo Paulo Sanvitali 1591*.

(6) Serafini nota in questo luogo: *Ita vidi unico versu die 22 Maii 1647*.

(7) Qui viene indicato il notissimo tempietto del Clitunno, che sorge presso Spoleto nel comune di Campello, nel luogo detto le *Vene*.

(8) In una postilla marginale: *Consulatus horum Amanti et Albini incidit in annum domini 345. Baron. Tom. III ad ann. 346*.

(9) Altrove dà il nome intero. Vedi Lib. I. Cap. VI. Anche il Leoncilli l'intero nome *Cominius*. Ma il Gori (Arc. Stor.) testè vi lesse *Comi*.

(10) Vedi Lib. I. cap. VII.

(11) A lato alla iscrizione si legge la postilla: *Hanc etiam inscriptionem edidit Petr. Appianus 1534, a me visa Vicentiae 1614, nunc iterum scribo 1656*. Così il Serafini.

(12) Questa iscrizione, quale si legge nell'esemplare del Minervio, da me conservato, quantunque con meno errori che nel Mss. del Serafini, non è certamente corretta e si discosta dalla lezione ricevuta. Si può vedere quella del Leoncilli che fu da me pubblicata (Edifici e Fram. Storici ecc.), e che fu poi restituita in intero dal Com. G. B. De-Rossi (Bollet. di Archeol. Crist. Anno 1871 - pag. 109). - Al tempo del Leoncilli il marmo ancora esisteva. Non mi sembra inutile notare che tanto nel mio manoscritto, quanto in quello del Serafini, innanzi a Kal. (v.3) si legge un solo D, il che lascerebbe facoltà di sostituire il DEF che legge il Leoncilli, al DIE degli altri manoscritti. Vedi De-Rossi loc. citato.

(13) Plin. Lib. VIII, epis. VIII, che è riportata per disteso nei mss. Serafini.

(14) Tuttociò che segue intorno al Clitunno è nel mss. del Serafini e manca in generale negli altri.

(15) Cioè *submeridie*. In alcun manoscritto *submontana*.

(16) Il solo fatto di Ariulfo, secondo duca di Spoleto, narrato da Paolo Diacono, basta a mostrare come la chiesa di S. Sabino, già esistesse innanzi all'età di Luitprando e del vescovo Pietro; il quale non in Spoleto, ma in Pavia eresse una chiesa a quel martire. Vedi Paolo Diac. lib. VI. cap. 58.

(17) Questi giorni festivi si conservano ora in gran parte quali sono indicati dall'autore, in parte sono mutati per la introduzione di novelle officiate. Chi volesse conoscere tali variazioni può vederle nel libro. *Officia propria recitanda in Sancta Metropolitana Ecclesia et Archidioecesi Spoletina ex Indultis Apostolicis et S. R. C. Decretis, edita Iussu Illustrissimi ac Reverendissimi Domini JOANNIS ex Comitibus SABBIONI Archiepiscopi, additis Recentioribus pro universa Ecclesia concessis. - Spoletii. Typis Vincentii Bossi 1852*. - E giovi questa indicazione anche per far ricordo del fermano Sabbioni, nobile vecchio d'intemerata vita e veramente evangelica che per oltre a sedici anni resse questa diocesi con zelo prudente, e carità inesauribile. Tenne nel 1842 un sinodo diocesano di cui restano gli Atti a stampa; presiedette una congregazione di vescovi adunatasi in Spoleto nel cadere del 1849, e sotto di lui fu aggiunta all'Archidioecesi la Badia di Ferentillo per addietro soggetta alla giurisdizione del Capitolo Lateranense. Morì, nel suo settantaquattresimo anno, il 26 settembre 1852, pianto da tutti e singolarmente da' poveri. Le sue Ossa riposano nella Cattedrale innanzi alla porta maggiore.